

впливають, прогнозувати подільші шляхи розвитку і модернізації процесу підготовки фахівців.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Головка М.В. Контроль та оцінювання навчальних досягнень: особливості реалізації та шляхи удосконалення в загальноосвітніх навчальних закладах // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. Випуск 9. Методологічні принципи формування фізичних знань учнів і професійних якостей майбутніх учителів фізики та астрономії. – Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2003. – 174 с. – С. 21-24.

2. Маноха І.П. Моніторинг якості освіти як системна складова стратегічного менеджменту в освіті // Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: Моніторинг якості освіти»: Зб. Наук. Праць. – К., 2007 р. – Т.6. – 440 с. – С. 402-409.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Маноїленко Наталія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: підготовка майбутніх учителів технологій до використання мікроелектронних засобів у професійній діяльності.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Вікторія ПАРХОМЕНКО

У статті розглядається соціокультурний підхід формування економічної культури в умовах вищої економічної освіти, спрямованої на розвиток економічної свідомості, основ економічного мислення та навичок економічної поведінки майбутнього спеціаліста фінансово-кредитної сфери.

The article is devoted to the social and cultural approach of economic culture in the conditions of higher education. The development of economic consciousness, principles of economic behavior skills and economic thinking of the future experts in the finance and credit sphere are also examined in the research.

Актуальність теми. Аналізуючи проблеми економічної підготовки спеціалістів в Україні слід зазначити, що головне завдання кадрової політики у державі і, зокрема у системі професійної економічної освіти – це розвиток у майбутніх фахівців творчої ініціативи, вміння бачити перспективу професійної діяльності. Проблема формування економічної культури як суспільства так і особистості сьогодні недостатньо розроблена, що породжує цілий перелік складних питань у реалізації економічної політики і обумовлює актуальність проблеми формування економічної культури майбутніх фахівців фінансово-кредитної сфери.

Аналіз сучасних досліджень з проблем економічної культури майбутніх фахівців дозволяє виявити різні підходи щодо їх розгляду, зокрема у соціально-культурному контексті.

Аналіз досліджень з проблеми. В працях російських вчених (А. І. Арнольдов, Л. П. Буєва, В. М. Межуєв та ін.) розкриваються окремі аспекти економічної культури: сутність, структура, функції, розглядаються питання формування та розвитку свідомості, поведінки, культури особистості. Особливий інтерес представляють дослідження, у яких розкривається сутність різних сторін економічної культури особистості та шляхи її формування. В той же час питання формування економічної культури майбутніх фахівців економічної сфери розглядається фрагментарно. Відсутній всебічний аналіз механізму перетворення економічної культури суспільства у економічну культуру особистості.

Більшість вітчизняних дослідників (С. О. Матвеева, Л. І. Лясота, В. М. Зоріна, Г. Н. Соколова, Т. І. Тандир, Ф. І. Хміль, В. В. Цветков, Г. В. Щокін та ін.) рішення даної проблеми пов'язують із необхідністю вивчення основ та тенденцій культури суспільства, враховуючи, що даний процес здійснюється в складних умовах економічної, політичної, соціально-культурної реальності. Так у дослідженнях економічної соціології (С. О. Матвеева, Л. І. Лясота) економічна культура розглядається як комплекс уявлень, стереотипів та звичок поведінки, які реалізуються у економічній сфері суспільства і пов'язані з економічною діяльністю. Саме культурні еталони, традиції, соціальні обряди допомагають відтворити

діючі у суспільстві зразки та моделі соціально-економічної діяльності. Одночасно автори підкреслюють факт функціонування економічної культури не тільки у сфері економіки, а й у сфері соціальних відносин [6].

У психолого-педагогічних дослідженнях (І. А. Балягіна, М. А. Богорад, Г. А. Ковальчук та ін.) економічна культура відзначається як відбиття у свідомості людей стану економічного життя, сукупність знань та вмінь, накопиченого соціально-економічного досвіду суспільства. При цьому основними структурними складовими є рівень економічних знань, умінь та навичок господарювання, економічне мислення та економічна свідомість, соціально-економічний досвід [4, с 34].

Постановка проблеми. Актуальність розвитку системи економічної освіти, формування економічної культури майбутніх фахівців обумовлена суттєвими якісними змінами у сучасному суспільстві. Під впливом соціально-економічних реформ ускладнилася система господарчих зв'язків, посилилася динаміка економічних процесів. В умовах інформатизації та інтелектуалізації усіх галузей народного господарства зростання творчих елементів у соціально-економічній сфері діяльності потребує підвищення наукових знань, творчої ініціативи, нової якості професійних умінь у сфері управління економікою. Особливого значення у вирішенні цих проблем набуває економічна культура фахівців економічного профілю, усвідомлення ними корисності їх праці, відчуття причетності до діяльності трудового колективу та суспільства в цілому. Такі почуття мобілізують та дисциплінують більш ніж всілякі призови, лозунги тощо.

Суттєві світоглядні зрушення у сучасному суспільстві, втрата ідеалів та попередніх ціннісних орієнтацій, розпад моно ідеології, яка визначала основний зміст суспільної свідомості, і, натомість ствердження світоглядного плюралізму, в значній мірі призвели до духовного вакууму.

Економіка (економічна система) суспільства потребує принципово нового розгляду в контексті соціокультурного (культурологічного) підходу, усвідомлення її як антропологічного феномену. Загальнолюдський контекст полягає у моральному оздоровленні всієї системи економіки, її спрямованості на людину, на допомогу населенню в утворенні нових цивілізаційних умов життя, у ствердженні стійких форм духовного самовизначення та самореалізації, формуванні і зміцненні суспільної та індивідуальної свідомості.

Виклад основного матеріалу. Соціокультурний підхід до розгляду суспільства і особисті, як людини економічної, став необхідним органічним компонентом, культурно-інтелектуальним, морально-етичним інструментом духовного життя та загальнолюдських цінностей.

Виходячи з того, що культура є атрибутом людини, її культурний розвиток в суспільстві передбачає виділення культурного еталону (зразка), зокрема в політиці, економіці, суспільних відносинах тощо. У реальному житті економічна, соціальна та культурна сфери функціонують як єдине ціле. Так, наприклад соціальні відносини завжди проникнуті економічними. Саме від людини залежить обере вона шлях розвитку відповідно до культурних еталонів своєї епохи, або буде пристосовуватися до життєвих обставин. Свідомий вибір у сфері економічної діяльності потребує сформованості економічної культури.

В аналізі економічної системи центральне місце відводиться розгляду економічної культури, як своєрідному відбитку соціально-економічних відносин, їх єдності та протиріч.

Культура наполегливо зміщується у центр соціального життя і розглядається як первинне в діяльності та системі характеристик людини. Пріоритетність культури починається з того, що саме вона виступає ефективним фактором створення і засвоєння механізмів вдосконалення багатогранного світу, засобом культурної свідомості, самопізнання та культурного самотворення людиною себе як особистості, вищого ступеню її моральності і відповідальності, інструментом у встановленні контактів, діалогу між населенням і соціально-економічними інституціями суспільства.

Сьогодні по-новому представляється місія економічної освіти, як широкомасштабного соціально-культурного руху, пов'язаного із інтелектуальним і морально-етичним підґрунтям. Зростання соціальної ролі культурологічного підходу у розвитку системи економічної освіти обумовлена спрямованістю на формування цілісного наукового світогляду, основ професійної етики, ціннісних орієнтацій, культури професійної діяльності та гуманних відносин студентської молоді. Виходячи з такого розуміння економічної освіти при розробці її сучасної концепції головну увагу приділено становленню культури особистості фахівця. Соціокультурний підхід дослідження економічної освіти, зокрема формування економічної культури майбутнього фахівця, виступає інтегративним системоутворюючим фактором всього комплексу гуманітарних наук, як методологічної основи гуманітарного знання. Гуманістичне звучання даного підходу проявляється у можливості вирішення складних проблем, зокрема підтримувати сприятливий соціально-культурний соціум. В цьому контексті завданням культурології є дослідження культурного засвоєння особистістю оточуючого світу, самого себе і на цій основі створення ціннісного культурного базису економіки та суспільства в цілому. Розглядаючи утворення ядра особистості, яке обумовлює всі особливості людського характеру, вона вивчає особистість в соціокультурних та економічних процесах, як складного феномену створення і засвоєння нею соціокультурної та соціально-економічної реальності. Система економічної освіти спрямована на пізнання закономірностей економічної культури суспільства та соціокультурного буття людини, і на цьому підґрунті професійному становленні спеціаліста.

А.І. Арнольдов підкреслює, що цивілізація творить людство, культура творить особистість. В центрі світового культурного руху – людина з її причетністю до оточуючого світу, з її духовним устремлінням, моральними потребами та мріями про майбуття. Характеризуючи соціально-економічну ситуацію за радянських часів автор слушно зауважує «...лейтмотив сучасного життя – соціальне спасіння людини, спасіння її свободи та її морального світу, звільнення від духовного раболіпства, суспільного лицемірства; спасіння від бідного життя з її турботами і нуждами, мізерною заробітною платою, з поганим харчуванням і ще більш поганою екологією. Людське життя катастрофічно девальвується, не ціниться, а ні за гріш» [2, с. 9]. Людину не можна зрозуміти відірвавши її від загальнокультурного контексту життя, ігноруючи повсякденний зв'язок між її потребами і направленням культури. Лише людина, яка наділена волею та спрямована до досягнення духовних цінностей, здатна створити свій мікро- і макрокосмос, здійснити, за виразом Н.Бердяєва, «восьмий день творіння», тобто проявити власну творчу унікальність.

Вирішення економічних завдань в значній мірі залежать від ініціативності, організованості, свідомому творчому підході до професійної діяльності. Зміни у індивідуальній поведінці людей сприятимуть формуванню соціальної активної особистості фахівця.

При визначенні поняття економічна культура ми виходили із концепції поняття «культура». Культура розглядалась нами не тільки як матеріальне або духовне явище, а й інтегративна якість, що характеризує зміни і розвиток суспільства. Керуючись цим положенням, ми намагалися диференціювати два взаємопов'язаних аспекти у розвитку економічної культури суспільства.

Перший аспект дає загальне розуміння економічної культури суспільства як втілення сукупної творчої діяльності людей у різних сферах економічного життя. В даному випадку критерієм для визначення економічної культури виступає рівень універсальності, досягнутий людиною у процесі матеріального засвоєння світу.

Другий аспект у розгляді економічної культури передбачає емпіричне виділення та описання її елементів у сфері економічної діяльності суспільства та окремої особистості, прояв усіх соціальних якостей, норм повсякденної поведінки в економічному житті.

Зазначенні аспекти, теоретичний та емпіричний, доповнюють один одного. Так, говорячи про результати процесу формування економічної культури суспільства, слід виділити такі емпіричні показники, як економічна свідомість людей, культура управління, культура розподілу тощо.

Проблема економічної культури висвітлюється як з філософських, так і соціально-економічних позицій. Слід підкреслити, що у дослідженнях ця проблема розглядається як цілісне соціально-економічне, так і соціально-культурне явище. Економічна культура суспільства розглядається як система цінностей і мотивів господарчої діяльності, рівень та якість економічних знань, оцінок та дій людини, а також як зміст традицій і норм, які регулюють економічні відносини і поведінку. Так, в роботі Б. Ангелової «Економічна культура і трудова активність» зазначається, що економічна культура – це цілісна соціальна система, яка включає в себе економічну свідомість, творчу економічну діяльність, розвиток суспільства і людини, економічні цінності [1, с. 13].

В економічному словнику «економічна культура» представляється як «...система цінностей и побуждений хозяйственной деятельности, уважительное отношение к любой форме собственности и коммерческому успеху как к большому социальному достижению, успеху, неприятие настроений «уравниловки», создание и развитие социальной среды для предпринимательства и т.п.» [3].

Єфременко Т.О., аналізуючи теоретичну концепцію економічної культури як важливої категорії економічної соціології [8], формулює основні теоретико-методологічні принципи, які покладені в основу даного складного багатогранного поняття. Економічна культура розглядається автором як єдність економічних знань, здатність їх використання та цінностей, що регулюють економічну поведінку людини

Таким чином, в загальному соціологічному контексті (підході) *економічна культура* представляється як сукупність соціальних норм і цінностей, які є регулятором поведінки і виконують роль соціальної пам'яті економічного розвитку. Вони впливають на трансляцію відбору та оновленню цінностей, норм і потреб, що функціонують у сфері економіки та спрямовують її суб'єктів на різні форми економічної активності (Т. І. Заславська, Р. В. Ривкіна). Автори підкреслюють, що економічну культуру не можна розглядати індиферентно у якості відокремленої самостійної частки культури, оскільки вона являє собою проекцію культури у її широкому сенсі (розумінні) на сферу соціально-економічних відносин [5].

В економічній культурі слід виділити кілька взаємопов'язаних рівнів, з різним ступенем впливу на економічну поведінку:

- цінності та мораль (професійна етика);
- наукове та інструментальне знання (професійне мислення);
- норми та нормативна регуляція поведінки.

Серед ціннісних стандартів економічної культури провідне місце належить цінності праці і пов'язаній з нею професійною етикою, яку розуміють як відношення людей до праці (норми і цінності домінуючої у суспільстві моралі, що відтворені у зразках культури і реалізуються у сфері професійної діяльності).

За ствердженням М. Вебера світові релігії по-різному визначають сутність господарської діяльності, але трудова мораль займає важливе місце у системі релігійних цінностей. Згідно цієї точки зору протестантська етика, яка виникла в окремих країнах Західної Європи у XVI-XVII століттях після Реформації, наголошувала на ролі добросовісної праці, бережливого відношення до господарської діяльності, стала моральним стимулом для виникнення «раціонального духу капіталізму».

За часів розбудови соціалізму у СРСР з боку офіційної влади декларувались цінності, які носили подвійні стандарти: з одного боку праця визначалася як «справа честі і слави», з іншого – насаджувалася система примусової праці у промисловості та сільському господарстві. Відчуження працівників від засобів виробництва, монополізація цих засобів партійно-державною бюрократією призвели до втрати істинної економічної мотивації, виникненню суто споживацьких настроїв. Криза тоталітарного суспільства, його моралі і культури тісно пов'язані із кризою трудової етики.

Основні проблеми сучасної економічної культури на рівні цінностей – невизначеність основ ринкової ідеології, що здатна з'єднати суспільство навколо ідей економічної ефективності, свободи та приватної власності.

Рівень економічної культури, пов'язаний із нормативним регулюванням економічної діяльності має певні особливості. Так, інституціоналізований ціннісно-нормативний комплекс, що регулює статусно-рольову поведінку різних соціально-професійних груп складається з наступних взаємопов'язаних сфер:

- професійні норми та професійна етика;
- рольові настанови, які відносяться до різних типів економічної поведінки (бізнес, банківська справа, реклама тощо);
- ринковий механізм.

Висновки. Розглядаючи економічну культуру як основу професійної діяльності майбутнього спеціаліста, слід враховувати широкий діапазон сфери соціальної діяльності особистості в її професійному, соціально-політичному та соціально-культурному напрямках. У зв'язку з цим структуру економічної культури, як складного системного утворення, необхідно доповнити морально-етичними та психологічними складовими із професійною спрямованістю. Теоретичний аналіз літературних джерел та вивчення досвіду роботи спеціалістів сфери економіки дозволили зробити висновки, що економічна культура особистості представляє собою індивідуальну форму відображення у свідомості людини стану економічного життя та результатів соціально-економічного впливу суспільства на особистість, а також засвоєння нею загальнолюдських та національних соціокультурних цінностей.

Економічна культура виступає як показник рівня розвитку системи соціокультурних властивостей та якостей, які формуються в процесі життєдіяльності індивіда в умовах макро- і мікро- соціально-економічного середовища і одночасно є змістовним виразом його стилю та образу життя. Як кумулятивне утворення, економічна культура забезпечує якість конкретних форм діяльності та поведінки, рівень та повноту і цілісність розвитку особистості. Визначальними якостями особистості, які системно формуються і реалізуються в процесі соціально-економічної діяльності, є внутрішня організованість, дисциплінованість, відповідальність, підприємність, економічність, вміння оперативно реагувати на соціально-економічні зміни та зовнішні обставини.

Економічна культура особистості представляє собою органічну єдність свідомості та практичної діяльності. Вона визначає творчу спрямованість економічної активності людини в процесі виробництва, розподілу та використання (споживання).

Економічна культура особистості може відповідати економічній культурі суспільства, випереджати її, але може і відставати від неї, гальмуючи її розвиток.

Економічна культура майбутнього спеціаліста фінансово-кредитної сфери формується в системі економічної освіти, яка спрямована на розвиток економічної свідомості, основ економічного мислення та навичок економічної поведінки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ангелова Бажана Економічна культура і трудова активність особистості // Автореф. дис. к.ф.н. – М. 1983.
2. А.І. Арнольдов Социальная педагогика и культурология: содружество наук. – М., 1996 – 28 с.
3. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 2003. – 895 с.
4. Балягіна І. А., Богорад М. А., Ковальчук Г. А. Методика викладання економіки: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.:КНЕУ, 2006. – 341с.
5. Заславская Т. И., Рывкина Р. В. Социология экономической жизни: очерки теории. Новосибирск: Наука. Сиб отд-ние. 1991. – 448 с.
6. Матвеева С. О., Лясота Л. І. Економічна соціологія. – Суми: Університетська книга, 2006. – 184с.
7. Мороз О.В., Карачина Н.П. Методологічні проблеми економічної освіти в Україні /Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми підготовки фахівців-аграріїв у навчальних закладах вищої та професійної освіти». Збірник наукових праць. Під заг.ред. І.М. Бендери, С.Б.Слободяна. – Кам'янець-Подільський, 2011. – С. 314 – 317.
8. Єфременко Т.О. Економічна культура як соціологічне поняття./Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 123 – 141.
9. Сингаївська А.М. Трансформації вищої економічної освіти у контексті переходу до стійкого розвитку суспільства /Автореф. дис.. к.ф.н. – К., 2011.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Пархоменко Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фундаментальних економічних дисциплін, заступник декана факультету банківської справи Національної академії статистики, обліку та аудиту (м. Київ).

Коло наукових інтересів: соціокультурний підхід у підготовці фахівців з вищою освітою.

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Ольга ПУЛЯК

У статті аналізуються особливості підготовки студентів до надання психологічної допомоги постраждалим.

The article analyses the peculiarities of preparation of students to the provision of psychological assistance to the victims.

Зростання числа різного роду надзвичайних ситуацій, міжнаціональних конфліктів, соціальних та екологічних катастроф, в які може потрапити і учнівський колектив, диктує необхідність підготовки вчителів до надання екстреної (невідкладної) психологічної допомоги постраждалим. Від неї залежить ефективність діяльності людини в надзвичайній ситуації, а також важкість і тривалість психологічних наслідків.

Незважаючи на всю важливість надання екстреної психологічної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях, ці проблеми залишаються відносно новими у підготовці сучасного вчителя. Лише з 2011 року згідно Типової навчальної програми нормативної дисципліни «Цивільний захист» для вищих навчальних закладів [1] студентами почали вивчатися ці питання. Нажаль, в критичних ситуаціях, керівники та персонал навчальних закладів бувають не готові до оперативного прийняття рішень щодо дій стосовно забезпечення як свого захисту так і захисту учнів.

Метою даної статті є аналіз психологічних станів, що можуть виникнути у надзвичайній ситуації та особливості надання долікарської психологічної допомоги.

Потреба в наданні психологічної допомоги виникає, як правило, раптово. При цьому число потерпілих може виявитися значним. Тому вчасні та адекватні дії вчителів можуть стати вирішальними чинниками успішного надання допомоги.

Психічні розлади, що виникають при стихійних лихах, великомасштабних аваріях або масових катастрофах, мають особливий характер та надзвичайну соціальну значимість. Їхня особливість полягає в тому, що одночасно психогенні розлади виникають у великій кількості людей. Але психічні порушення не носять строго індивідуального характеру, а зводяться до невеликого числа типових для більшості постраждалих проявів [5].

Як правило, в аварійних ситуаціях, унаслідок катастроф або стихійних лих виникає страх за своє життя і за життя своїх близьких. Рушійним є переляк, супроводжуваний гострими емоційними переживаннями.

Страх, безвихідність, пригніченість і інші емоційні стани, при продовженні дії психотравмуючих факторів призводять до виникнення психічного стресу. Виникає дезадаптація, через невідповідність між силою факторів, що впливають на психіку людини, і наявних психічних ресурсів, щоб їм протистояти.

Характерним для такого періоду є раптова загроза власному життю і загибелі близьких. Потужність екстремального впливу викликає до дії інстинкт самозбереження, спонукуваний страхом. У цей період виникає паніка. Вона, як правило, пов'язана з проявом масового страху, станом переляку, жаху перед реальною або уявленою загрозою.

У такому стані людина може втратити контроль над своєю поведінкою: вона може безтямно кидається з боку у бік, бігти, іноді у бік небезпечної зони, робити хаотичні дії, виключаючи абсолютно їх логічність, раціональність і етичність. У потерпілого в надзвичайній ситуації можуть з'являтися психічні реакції, викликані травмою або емоційним шоком, які розрізняються у динаміці психічних станів: страх; апатія; ступор; рухове збудження; агресія; нервові тремтіння; плач; істерика; паніка [4].